

САМОПРОЕКТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ

В статі досліджується феномен самореалізації учителя, умови підготовки учителя в парадигмі готовності до самовдосконалення і професійної самореалізації. Представлена характеристика організаційно-педагогічної системи, орієнтованої на формування у майбутнього учителя механізму професійної самореалізації.

Постановка проблеми. Традиційна вища освіта орієнтована на когнітивні компетенції. Жорстка прив'язка педагогічної освіти до абсолютно точних, гранично закритих технологій довела свою неефективність. У випускників педагогічних вузів відсутні уміння: формулювати концептуальну позицію і розмірковувати з приводу нових знань, виділяти і критично оцінювати проблематику питання, демонструвати методологічні уміння встановлення зв'язків причин і наслідків, джерел різних смислів педагогічних явищ.

Найближчим часом очікуються компетенції, пов'язані з організацією такої взаємодії, коли є можливість сформувати той смисловий простір, в межах якого людина або група людей мають можливість виявляти себе, самовизначатися, самопроектуватися і самореалізовуватися. Це компетенції іншого рівня, які визначаються як екзистенційно-прагматичні. В такому контексті стає зрозумілим, що це і область діяльності, це і область професії, це і область нових практик власного життєустрою. Тому склалися певні передумови для розгляду професійно-педагогічної підготовки учителя в парадигмі готовності до самовдосконалення і професійної самореалізації, що зумовило перехід до нових технологій навчання, орієнтованих на варіативність, суб'єктність, індивідуально-творчі, особистісно-центровані форми і методи підготовки [1, с.4].

В даному контексті перспективною є розробка і поширення в системі вищої педагогічної освіти технологій самопроекткування і проектування особистого професійно-діяльнісного поля. Підготовка майбутніх педагогів через використання таких технологій створює можливість звертатися до того в особистості, що представляє найбільшу цінність для людини. Освіта, яка звернена до особистісних цінностей, більш ефективна з гуманістичної точки зору. Вона спрямовує студента до самостійної роботи над будівництвом своєї особистості і власної професійної діяльності, розвиваючи те, що найбільш чутливе до розвитку; посилює тяжіння майбутніх педагогів до виготовлення власних підходів, методів, прийомів виховання і навчання, які поєднують в собі прагнення до професійної своєрідності і бажання самореалізації в умовах власноруч розробленої педагогічної системи.

Аналіз умов, спрямованих на забезпечення продуктивної професійної самореалізації майбутніх учителів, на реалізацію потреб педагога в становленні його як суб'єкта особистісно-професійного розвитку, дозволив виявити **протиріччя**:

- між сучасними вимогами до особистісних і професійних якостей майбутнього учителя і недостатнім врахуванням цих вимог в процесі професійної підготовки;
- між прагненням педагога до актуалізації індивідуального потенціалу професіоналізму і недостатнім володінням способами саморозвитку і професійної самореалізації, які забезпечують ефективність педагогічної діяльності;
- між актуальністю формування культури самопроекткування і готовності особистості до її саморозвитку як необхідного компонента загальної і професійно-педагогічної культури, важливої професіографічної характеристики педагога, з одного боку, і відсутністю теоретичних розробок змісту педагогічного процесу формування такої готовності у майбутніх педагогів, з іншого.

Аналіз останніх джерел дослідження. У загально педагогічному аспекті феномен самореалізації вчителя використовується у висвітленні сутності професійно-педагогічної

культури, педагогічної творчості, педагогічної майстерності, педагогічного покликання, педагогічної обдарованості, професійно-педагогічного потенціалу, професійного становлення, особистісного і професійного розвитку вчителя, культуротворчої особистісно орієнтованої освіти, розвитку професійної індивідуальності вчителя.

Теоретичні аспекти професійної самореалізації базуються на теоретико-методологічних працях Ю.К.Бабанського, І.Д.Беха, Б.С.Гершунського, С.У.Гончаренка, В.І.Загвязінського, В.Г.Кременя, І.Я.Лернера; працях з дидактики професійної освіти М.І.Махмутова, Н.Г.Нічкало, М.М.Скаткіна, А.В.Хуторського та ін.

Загальною теоретико-методологічною основою дослідження являються психологічні теорії самопроектування як механізму розвитку особистості (В.І.Клейман, А.Н.Счасливцев та ін.), філософсько-антропологічні теорія само будівництва людини (В.І.Розанов, Ж.-П. Сартр, В.С.Соловйов та ін.), педагогічні теорії самовиховання (С.Б.Єлканов, Л.І.Рувінський та ін.) і самопроектування (В.С.Безрукова, В.А.Сластьонін, Ю.С.Тюнников, П.Г.Щедровицький та ін.)

Проблема самопроектування досліджується в психології, філософії, менеджменті, педагогіці. Філософи і психологи розглядають самопроектування як сутнісну природу людини, яка знаходить своє вираження в її «здатності будувати саму себе, а значить і змінювати зміст відповіді на питання про свою власну сутність» (А.А.Леонтьєв), як спосіб культурного самовизначення. Психологами розкриті можливості самопроектування як форми психотехнічної практики (В.І.Клейман), як механізму сприйняття наукового і художнього образу (А.М.Счасливцев). В менеджменті обґрунтована ефективність використання самопроектування як «навчання дією» (Л.Д.Гительман).

Загальна психолого-педагогічна характеристика самопроектування особистості як важливого компоненту самовдосконалення представлена в працях В.П.Бедерханової, В.С.Безрукової, І.Д.Беха, М.М.Боритко, В.К.Буряка, С.Б.Єлканова, І.А.Зязюна, Л.І.Зязюн, А.А.Кирсанова, В.А.Сластьоніна, Ю.С.Тюнникова та ін.

Мета статті: визначити роль педагогічного проектування і самопроектування в процесі формування у студентів готовності до професійної самореалізації.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутнього учителя до професійної самореалізації ґрунтується на методологічному визнанні пріоритетів самоцінності особистості і взаємозалежності процесів саморозвитку особистісних і професійних якостей та проектування системи особистої педагогічної діяльності гуманістичної, багатомірної і поліфункціональної за своєю суттю.

Формування у майбутніх учителів готовності до професійної самореалізації набуває ефективності за умови їх цілеспрямованого включення в процес самопроектування особистісних і професійних якостей, проектування особистого професійно-діяльнісного поля у нерозривному поєднанні цих процесів, що забезпечить вищий рівень професійної майстерності і якості освітнього процесу вже на початкових етапах діяльності.

Професійна самореалізація витлумачується як активний, свідомий процес, сутність якого полягає у цілеспрямованому саморозвитку особистісних і професійних якостей, самопізнанні і продуктивному використанні особистістю власного потенціалу у професійній діяльності з метою поступового підвищення її ефективності; це здатність проявити себе в професійній діяльності на межі своїх можливостей, довести собі та іншим на що здатний, спираючись при цьому на власні творчі здібності; самореалізація – це спосіб розширення власного поля можливостей.

Професійна самореалізація як багатомірний процес особистісних і професійно-діяльнісних проявів повноцінно розгортається лише в багатомірному освітньому просторі. Тому професійна підготовка майбутніх учителів передбачає перебудову педагогічного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах на основі ідеї багатомірності педагогічних систем, зорієнтовану на онтологічне розуміння, сприймання і ставлення

майбутнього учителя до педагогічної діяльності як нескінченно можливої через багатомірність проявів своєрідності особистості і суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Перебуваючи в багатомірному педагогічному процесі вищої школи майбутній учитель набуває можливості досягнути багатогранність власної особистості, що виступає основою проектування професійно-діяльничого поля, багатомірного за своїми можливостями, достатнього для особистісної самореалізації кожного учня і професійної самореалізації самого учителя.

Ефективність професійної самореалізації студента залежить від сформованості образу „Я-професіонал” і якості педагогічної системи, розробленої ним для виконання основних освітніх функцій. Тому дієвою основою професійного саморозвитку майбутнього учителя виступає цілеспрямоване включення його в процес самопроектування і проектування цілісної, багатомірної системи особистої педагогічної діяльності.

Перспективними в даному контексті є розробка і поширення в системі вищої школи технологій педагогічного проектування і самопроектування.

Соціальне значення проектування очевидне. Проективний вид діяльності органічно узгоджується з природою самопроцесів, підтримка яких становить головне завдання сучасної освіти. Самопроцеси продукують справжні, сутнісні зміни в особистості, тому їх можна віднести до процесів особистісно-перетворювального змісту. Проектування також орієнтоване на створення нового, удосконалення і оптимізацію; запроваджується задля досягнення принципових змін у розвитку і функціонуванні різноманітних систем. Саме такий тип діяльності і спроможний забезпечити особистісну і професійну самореалізацію людини на найвищому, творчому рівні. Завдяки значному інноваційному потенціалу проективна діяльність забезпечує сукупність умов, які детермінують, направляють і регулюють процес мотивації професійного самовдосконалення, який в свою чергу визначає направлений розвиток особистості учителя. Проектування – реальне втілення ідеї випереджувального відображення людиною дійсності і покрокового конструювання нового або оновленого об'єкта. Для проектування характерна конструктивність, тобто націленість на отримання практично значущого результату. Самореалізація має таку ж природу, виявляється саме в конструктивних діях, продуктивних проявах. Тому проектування виступає ефективним, адекватним засобом самореалізації.

З іншого боку, проектування спрямовує зусилля проектувальника на формування проекту як певного ідеалу, ідеального стану функціонування певної системи так само, як і самореалізація, самовдосконалення, самоактуалізація, які виводять діяльність людини на вищу межу можливостей власної особистості. Як бачимо, логіка цих процесів узгоджується в головному – в творчому, інноваційному характері перетворень, орієнтації на максимально можливий результат, продуктивність.

На разі зростає інтерес до окремого напрямку педагогічного проектування - авторського проектування педагогічних систем. Авторське проектування розуміється як проектування авторської педагогічної системи. Це особистісно зумовлене проектування, особистісно-індивідуальне, в процесі якого домінують ідеї, задум учителя, максимально повно виявляється суб'єктивність бачення педагогічних дій, знаходять втілення особистісні цінності, установки, професійні потреби автора проекту [2, с. 121].

Соціальна значущість проективної діяльності значно зростає, якщо предметом перетворень і удосконалення стають не зовнішні предмети і процеси, а сама особистість. Коли проектування набуває смислу самопроектування, іншими словами, процес проектування звернений особистістю на саму себе. Людина свідомо стає на шлях поступального, системного саморозвитку, самовдосконалення, що є основою підвищення рівня самореалізації у професійній справі.

Педагогами виявлений значимий потенціал самопроектування як елементу професійного самовиховання, механізму розвитку особистості учителя, формування

професійної позиції педагога, способу актуалізації певних здібностей і якостей особистості, форми культурного самовизначення особистості, нового типу проектування змісту освіти.

В практиці використовуються поняття, близькі за своїм змістом до поняття самопроектування – самопланування, самоорганізація, самоуправління та ін.. До числа таких споріднених понять слід віднести поняття самодобудова, яке розглядається В.А.Сластьоніним в якості важливого механізму саморозвитку особистості [3, с. 4].

Самопроектування уявляє собою перманентний процес, що супроводжує особистісне становлення людини протягом всього свідомого життя, в результаті чого постійно створюється і уточнюється ідеальний образ майбутнього себе – як висококваліфікованого спеціаліста, активного суб'єкта соціальних процесів. Самопроектування – це спосіб актуалізації певних здібностей і якостей особистості; процес, звернення до себе. Під самопроектуванням розуміється пізнавальна діяльність, яка: здійснюється добровільно; керується самою людиною; необхідна для вдосконалення професійних і особистісних якостей людини, і сама людина це визнає. Процес самопроектування забезпечує успішне становлення професійної самосвідомості.

Смисл самопроектування співпадає із смислом культурної діяльності, оскільки в процесі проектування людиною власних якостей, перспектив розвитку зусилля спрямовуються на покращення, культивування всіх складових людського буття, здатності виводити людину за свої межі у формі цілепокладання, конструювання ідеального образу людини і світу. Самопроектування в даному контексті можна вважати методом цілеспрямованих соціокультурних змін.

В теорії самопроектування значна увага приділяється програмі розвитку особистості. В такому розумінні самопроектування – це попередня розробка основних деталей майбутньої діяльності щодо саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації. Самопроектування організується за індивідуальною програмою, яка розуміється як орієнтувальна основа поетапного освоєння майбутнім учителем культури педагогічної діяльності тощо. Структура такої програми включає блок професійної самоідентифікації, ціле-функціональний блок (включає генеральну мету – формування готовності студента до самопроектування і часткові цілі, які співвідносяться із структурою певної професійно-педагогічної компетентності), конструктивно-технологічний блок (конструювання змісту і педагогічного інструментарію досягнення поставлених цілей), блок педагогічних практик (самопроектування професійної компетентності в різних педагогічних ситуаціях), контрольо-корекційний блок (самоконтроль результатів саморозвитку). Самопроектування виступає як засіб професійного саморозвитку педагога, виконуючи в цьому процесі функції самоактуалізації, саморегуляції, соціалізації, професійної ідентифікації, раціоналізації, оптимізації.

Зважаючи на цінність технологій і самопроектування в процесі підготовки учительських кадрів, для педагогічної і психологічної науки постає проблема: дослідити сутнісні і проектні характеристики цілісного процесу формування у майбутніх учителів готовності до самопроектування. Процес формування готовності студентів педагогічного вузу до самопроектування передбачає інтеграцію змісту дисциплін загальної гуманітарної, загально професійної, предметної підготовки, всіх видів педагогічних практик, а також роботу куратора і студента по індивідуальних програмах. В.П.Бедерханова наполягає на одночасному педагогічному проектуванні і проектуванні саморозвитку і визначає наступні принципи самопроектування:

- принцип валеологічності досягнення успіху,
- принцип індивідуалізації,
- принцип розвитку творчого потенціалу людини, їх прихованих можливостей,
- принцип психологічної комфортності,
- принцип оптимістичності навчання, укріплення віри у себе, свої можливості [4, с.

Технології самопроектування потребують варіативного освітнього середовища. Досягнення цієї мети передбачає організацію навчання і виховання учнів як в спеціалізованих (гомогенних) групах, так і в групах різних за інтересами (типами обдарованості); використання різних за рівнем складності освітніх програм, створення реальних можливостей для самореалізації обдарованих дітей.

Висновки.

1. Визріла необхідність переосмислення освітньої парадигми в соціальному і культурологічному аспектах. Постає важливе питання про перехід студента із об'єкта навчання в суб'єкта творчого самонавчання, що можливе при досягненні професійної ідентичності, сформованому образі **Я**. В основі оновленої системи вищої освіти лежить новий погляд на особистість студента як на суб'єктивно вільну, що обирає і розвиває свої здібності. Цим обумовлена важливість введення в багаторівневу систему вищої освіти «освіти для особистості» і «освіти для професії», тобто забезпечення в межах учбових курсів взаємообумовлених процесів пізнання і самопізнання.

2. Розробка майбутнім учителем самопроекту „Я – професіонал” і проекту особистої системи професійної діяльності у нерозривному поєднанні цих процесів протягом навчання у вузі дозволить скоротити перехідний період від теоретичних знань до практичних умінь, уможливить своєчасне коригування концептуальної і змістової спрямованості авторської педагогічної системи, дозволить конструктивно впливати на якість особистісної і професійної підготовки в цілому, що в свою чергу, забезпечить більш високий рівень педагогічної майстерності вже на початкових етапах професійної діяльності.

3. Майбутні учителі, які готові до постійної професійної і особистісної самореалізації, володіють більшою готовністю пов'язувати власну професійну самореалізацію з особистісною самореалізацією учнів, постійно вдосконалювати освітній процес, забезпечувати зростання якості педагогічної діяльності.

4. Раннє включення студентів – майбутніх учителів в проектну діяльність, спрямовану на обґрунтування власної теоретичної позиції, створює умови для більш ефективного розвитку професійно значимих особистісних якостей, формування у них готовності до професійної самореалізації; надасть самостійні професійній діяльності більшій цілеспрямованості і системності, систематичності, врахуванню конкретної ситуації освітнього процесу і реальні можливості майбутнього учителя та його вихованців.

Література:

1. Орлов В.А., Лебедева В.П. Психодидактические аспекты проектирования образовательной среды // Школьные технологии. – 2000. - №6.

2. Остапчук О.Є. Самопроектування в процесі професійного становлення майбутнього учителя // Актуальні проблеми психології. Том.V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Випуск 65. / За ред. Максименка С.Д. – К., 2007.

3. Сластьонін В.А. Технологии проектирования образовательных систем и процессов // Школьные технологии. – 2000. - №2.

4. Бедерханова В. Совместная проектировочная деятельность как средство развития детей и взрослых [О необходимости проектирования саморазвития наряду с проектированием процессов и систем] // Развитие личности. – 2002. - №1.

В статтє досліджується феномен самореалізації учителя, умовия підготовки учителя в парадигме готовності к самоусовершенствованию и професіональної самореалізації. Представлена характеристика організаційно-педагогічної системи, орієнтованої на формування у будучого учителя механізму професіональної самореалізації.

The phenomenon of professional self-realization, the condition of preparation of the teacher to self-improvement are investigated in the article. The characteristics of organizational-pedagogical system of mechanisms of professional self-realization reveals is represented.